

ارائه راهکارهای پیشگیری و کاهش آسیب در زنان آسیب‌دیده اجتماعی با تاکید بر آموزش

تاریخ دریافت: ۹۸/۰۳/۱۲

تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۴/۱۵

کد مقاله: ۶۸۱۵۲

فریبا نوروژی^۱

چکیده

توجه به نیازهای آموزشی و بهداشتی زنان آسیب‌دیده در اجتماع به دلیل نقش حساسی که در اجتماع دارند، بایستی در درجه اول اهمیت قرار گیرد و به عوان اولویت برنامه‌های آموزشی باشد. مطالعه حاضر با هدف تعیین نیازهای آموزشی درک شده زنان آسیب‌دیده اجتماعی و روش‌ها و راهکارهای پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی انجام شده است. در این تحقیق ابتدا با استفاده از اسناد و مطالعات انجام شده و شواهد موجود به بررسی انواع آسیب‌های اجتماعی زنان در سطح جامعه پرداخته می‌شود و در گام بعدی تقسیم‌بندی آسیب‌های اجتماعی و تعاریف مفاهیم اشاره می‌شود. سپس مروری بر برخی نظریه‌های حوزه آسیب‌شناسی و در نهایت نیز تدوین جداول برای انواع آسیب‌های اجتماعی به همراه ارائه روش‌های آموزشی کاهش آسیب به زنان آسیب‌دیده اجتماعی ارائه شده است. بر اساس نتایج می‌توان گفت آموزش به زنان آسیب‌دیده یکی از راه‌های مهم در زمینه پیشگیری و همینطور کنترل تکرار مجدد آسیب است و پیشگیری و آموزش بیشتر از ارائه خدمات دارای اهمیت است.

واژگان کلیدی: زنان، آسیب‌دیده، آموزش

۱- مقدمه

به اعتقاد جامعه‌شناسان، ناهنجاری‌ها و جرائم اجتماعی در تمام اعصار و جوامع وجود داشته، لیکن در برخی از شرایط، با گسترش دامنه این ناهنجاری‌ها، معضلاتی ایجاد می‌شود که تداوم حیات اجتماعی را با خطر مواجه می‌کند. علائم هشدار دهنده‌ای نظیر افزایش نرخ ارتکاب به جرائم تنوع جرائم، کاهش سن نشان می‌دهد که سنگ بنای اجتماع یعنی خانواده و قشر زنان در معرض آسیب‌ها و تهدیدات جدی است.

آسیب‌های اجتماعی پدیده‌هایی متنوع، نسبی و متغیر هستند. پرخاشگری و جنایت، اعتیاد و قاچاق موادمخدر، طلاق، جرائم مالی و اقتصادی و سرقت نمونه‌هایی از آسیب‌های اجتماعی جامعه امروزی ایران‌اند میزان موفقیت هر کشور در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی معرف کارایی نظام اجتماعی غالب در آن جامعه است. خوشبختانه در ایران، اکثریت مردم نسبت به آسیب‌های اجتماعی عمده در کشور نظیر طلاق، اعتیاد و قاچاق مواد مخدر، خشونت، بی‌بند و باری و دزدی آگاه بوده و از گسترش روز افزون آنها بیمناک هستند. آسیب‌های اجتماعی که به معنی کژکارکردهای واحدهای جمعی یا کژکرداری‌های افراد است، نه تنها شاخص توسعه نیستند بلکه نشانه‌های بحران‌اند. بنابراین هرچه میزان آسیب‌های اجتماعی در جامعه بیشتر باشد شدت بحران هم بیشتر است.

آسیب‌شناسی یا پاتولوژی (Pathologie) از جمله اصطلاحات زیست‌شناسی و پزشکی می‌باشد که در جامعه‌شناسی بکار گرفته شده است. این اصطلاح حاصل تشبیه جامعه به یک کالبد زیستی و بررسی موضوعات اجتماعی همانند موضوعات زیستی می‌باشد. آسیب‌شناسی اجتماعی به مطالعه بی‌نظمی‌ها و نابسامانی‌های اجتماعی و اعمال و رفتاری می‌پردازد که در اجتماع غیر طبیعی تلقی می‌گردد و نیز شرایطی را مورد بررسی قرار می‌دهد که اصول و هنجارهای ارزشمند جامعه مورد بی‌توجهی و یا تخطی قرار می‌گیرد و اهداف متعالی زندگی فردی و اجتماعی انسان تحقق نمی‌یابد. اکثر جوامع کنونی با مشکلات و معضلات متعدد اجتماعی دست به‌گریبانند که حیات جوامع بشری را با تهدید مواجه می‌کند. از دیدگاه جامعه‌شناسان، مسائل اجتماعی شرایط یا وضعیتی است که جامعه آنها را به منزله خطری برای راه و رسم زندگی می‌داند و ناگزیر درصدد رفع یا تعدیل آنها برمی‌آید. (مساواتی، ۱۳۷۴، ص ۲۸۱)

۲- بیان مسئله

توجه به نیازهای آموزشی و بهداشتی زنان به دلیل نقش حساسی که در اجتماع دارند، بایستی در درجه اول اهمیت قرار گیرد. یکی از گروه‌های مهم برای توجه، زنان آسیب‌دیده در اجتماع هستند که باید در اولویت برنامه‌های آموزشی قرار گیرند. مطالعه حاضر با هدف تعیین نیازهای آموزشی درک شده زنان آسیب‌دیده اجتماعی و روش‌های کاهش آسیب انجام شده است. آموزش به زنان آسیب‌دیده یکی از راه‌های مهم در زمینه پیشگیری و هم‌بند کنترل تکرار مجدد آسیب است و پیشگیری و آموزش بیشتر از ارائه خدمات دارای اهمیت است. سازمان جهانی بهداشت نیز بررسی نیازهای آموزشی زنان و دختران را به عنوان یک اولویت و اصل زیر بنایی مشخص کرده است بنابراین نیازمندی به ملاحظات آموزشی بر هیچ کس پوشیده نیست. در این تحقیق اقداماتی به شرح زیر انجام شده است:

۱. با استفاده از اسناد و مطالعات انجام شده و شواهد موجود به بررسی انواع آسیب‌های اجتماعی زنان در سطح جامعه پرداخته می‌شود.
۲. تقسیم‌بندی آسیب‌های اجتماعی و تعاریف مفاهیم اشاره می‌شود.
۳. مروری بر برخی نظریه‌های حوزه آسیب‌شناسی
۴. تدوین جداول برای انواع آسیب‌های اجتماعی به همراه ارائه روش‌های آموزش کاهش آسیب به زنان آسیب‌دیده اجتماعی

۳- اهمیت و ضرورت انجام تحقیق

زنان نیمی از جمعیت کشور را شامل می‌شوند که آسیب‌های اجتماعی برای این قشر افزون بر اثرگذاری مستقیم در روابط بین فردی، به دلیل نقشی که در مدیریت خانه و تربیت نسل فردای کشور دارند، می‌تواند دامنه وسیعی از پیامدهای ناگوار را رقم بزند. شناخت ماهیت و پیامدهای آسیب‌های زنان و مداخلات بهنگام در مهار آن موضوعی مهم در سلامت زیست بوم اجتماعی است چرا که بهبود سلامت حوزه زنان تضمین‌کننده اخلاق، بهداشت روان و سلامت روابط خانوادگی و اجتماعی است و موجب تقویت همبستگی و سرمایه اجتماعی و تربیت نسل خودساخته می‌شود. بسیاری از جامعه‌شناسان سرخ‌درمان دردهای اجتماعی را در آموزش و ارتقای فرهنگ جست و جو می‌کنند. در این مهم سه نهاد خانواده، آموزش و پرورش و رسانه نقش مهمی ایفا می‌کنند. در حال حاضر جای خالی آموزش‌های مهمی چون خویشتن‌بانی، مهارت‌های کنترل خشم، شیوه ارتباطات اجتماعی،

تقویت مهارت های فردی، آموزش فعالیت های جمعی، ارتقای روحیه جمعی، استعدادیابی و هویت بخشی دینی مشاهده می شود. اهمیت آموزش برای پیشگیری از معضلات اجتماعی آنقدر اهمیت دارد که آینده و سعادت یک جامعه را تحت الشعاع خود قرار داده و جوانان و خانواده ها را به سر قله پیشرفت در جنبه های مختلف و عرصه های علمی و شغلی و ... می نماید یا او را در دامی تاریک گرفتار نموده و آینده اش را به تباهی می کشاند. در واقع برای زنان و دختران آسیب دیده سه نکته از اهمیت برخوردار است که عبارتند از عدم افزایش آسیب دیدگی آنها و توقف آسیب ها، بازگشت آنها به زندگی عادی و عدم تکثیر آسیب توسط آنها. بر اساس تحقیقات زنان آسیب دیده، آسیب های اجتماعی را با سرعت بیشتری نسبت به مردان تکثیر می کنند و می توانند به مراتب در سرایت آسیب های اجتماعی خطرناک تر باشند.

۴-اهداف

همسوی با رسالت طرح، عبارتست از:
تدوین روش های آموزش کاهش آسیب به زنان آسیب دیده اجتماعی

۵-مروری بر پیشینه تحقیقات و مطالعات انجام شده

فاطمه محبی در مقاله ای با عنوان آسیب شناسی اجتماعی مسائل زنان در مجله مطالعات راهبردی زنان ۱۳۸۰ شماره ۱۲ انجام داده است که بر اساس نتایج این پژوهش در یک تقسیم بندی کلی مشکلات اجتماعی دارای جنبه ذهنی و عینی می باشد. جنبه ذهنی آن در ادراکات و ارزشگذاری مردم جامعه در رد یا تأیید اینکه چه چیز مشکل اجتماعی می باشد، ظاهر می شود و جنبه عینی آن شرایط واقعی است که در آن مشکلات ارزیابی می شود.

سعید معیدفر و نفیسه حمیدی مطالعه ای با عنوان زنان سرپرست خانوار: نگفته ها و آسیب های اجتماعی انجام داده اند که نتایج آن عبارتند از: در جوامعی مانند جامعه ایران، معمولاً مردان نان آور خانواده بوده و زنان به کار خانه داری مشغول هستند. اما عرف جامعه ایرانی و سنت دینی ما با اشتغال زنان در بیرون از خانه مخالفت چندانی ندارد و لذا زنان می توانند خارج از منزل نیز به کار پرداخته و مسوولیت نان آوری خانواده را بر عهده گیرند. آنچه موجب می شود سرپرستی زنان خانوار به عنوان یک مساله اجتماعی شناخته شود، مشکلات و موانعی است که در دنیای بیرون بر سر راه سرپرستی زنان به وجود آمده و باعث می شود تا زنان سرپرست خانوار به عنوان قشری آسیب پذیر شناخته شوند.

آسیب شناسی زنان جوان پس از طلاق عنوان مقاله ای است که حسن تقفیان و زهرا مطهری انجام داده اند. بر اساس این مطالعه این پژوهش به بررسی مشکلات زنان پس از طلاق که یکی از اساسی ترین مشکلات خانواده ها در جامعه امروزی است می پردازد با توجه به افزایش بی رویه طلاق و اینکه اکثر طلاقها در سالهای ابتدایی تشکیل زندگی مشترک صورت می گیرد تعداد زیادی از زنان جوان را در جامعه امروزی ایران را در معرض انواع آسیب های اجتماعی قرار می دهد. نتایجی که بدست آمد حاکی از آن بود که این زنان جوان مطلقه در مقابل سایر زنان بیشتر در معرض آسیب های اجتماعی قرار می گیرند.

نقش مدیریتی زنان در خانواده و تأثیر آن در کاهش آسیب های اجتماعی توسط معصومه کوبی بصیر و مصطفی باقری انجام شده است. بر اساس نتایج این مطالعه خانواده قویترین سنگردر برابر مفاسد اجتماعی و ناروایی هاست و پرورش فرزند جهادی مقدس است. پیرامون محبت خانواده و نقش زنان در اجتماع و حضور بانوان در جامعه با رعایت حجاب و عفاف اسلامی و امکان بقاء این نهاد سنتی بحث های متعدی صورت میگیرد. در نظام اسلامی زن می تواند به عنوان یک اهرم مکانیسم سیاسی قوی مشارکت فعال همپای دیگر آحاد جامعه در بنای جامعه اسلامی سالم داشته باشد. در دین اسلام زن جایگاه بسیار والایی داشته به گونه ای که هم در اجتماع و هم در خانواده به عنوان یکی از ارکان اصلی به شمار می رود.

فریده ناصح در مطالعه ای با عنوان نقش سمن ها در کاهش آسیب های اجتماعی زنان نتیجه می گیرد که مسئله زنان سرپرست خانوار از سه جنبه آسیب زاست. آسیب های متوجه زنان سرپرست خانوار در مجموعه ای کلی تر از آسیب های جامعه قرار دارد. وجود خانواده های زن سرپرست مسئله جدیدی در جامعه و فرهنگ ایرانی نیست؛ آنچه آن را به صورت ویژه ای نیازمند توجه می کند از دید این گروه از خانواده هاست.

مقایسه آسیب پذیری فرهنگی و اجتماعی دختران و پسران عنوان مطالعه ای است که احمدی توده خدابخش به همراه همکارانش در سال ۱۳۸۷ انجام داده اند. بر اساس نتایج این تحقیق 12.5% از نوجوانان و جوانان مورد بررسی دارای آسیب پذیری زیاد و خیلی زیاد هستند. همچنین ملاحظه شد که در ابعاد عدم رعایت حجاب و پوشش اسلامی، گرایش به اعتیاد، تصور از خود، ارتباط با دوستان ناباب، داشتن نگرش فمینیستی، گرایش به استفاده از ماهواره و رسانه های خارجی، لذت طلبی و ماد یگرایی، ارتباط با جنس مخالف، ضعف هویت ملی و نحوه گذران اوقات فراغت در سطح $P < 0.01$ و در غرب گرایی و قانون گریزی در سطح $p > 0.05$ تفاوت معنی داری بین دختران و پسران از نظر میزان آسیب پذیری وجود دارد. با توجه به جمعیت جوان کشور و

آسیب‌پذیری نوجوانان و جوانان در واقع شروع آسیب‌پذیری حداقل دو نسل آینده جامعه است توجه بیش از پیش مسوولین امور فرهنگی ضرورت دارد ضمن این که در برنامه و اولویت مصون‌سازی لازم است به نوع تفاوت آسیب‌پذیری در بین دختران و پسران توجه شود.

محمود نجفی و همکاران در سال ۱۳۹۲ مطالعه‌ای با عنوان پیش‌بینی آسیب‌های اجتماعی بر اساس مهارت‌های زندگی در دانش‌آموزان انجام داده‌اند. بر اساس نتایج این تحقیق پیش‌بینی آسیب‌های اجتماعی بر اساس مهارت‌های زندگی در دانش‌آموزان بود. روش پژوهش توصیفی - همبستگی بود. ۸۰۰ دانش‌آموز با روش نمونه‌گیری طبقه‌ای نسیب انتخاب و پرسش‌نامه‌های مهارت‌های زندگی و آسیب‌های اجتماعی محقق ساخته روی آن‌ها اجرا گردید. نتایج نشان داد که بین آگاهی از مهارت‌های زندگی و آسیب‌های اجتماعی رابطه‌ی منفی معنی‌دار وجود دارد. رگرسیون گام به گام نشان داد که در گام اول متغیر کنترل هیجانات وارد معادله رگرسیون شده و به تنهایی ۲۹ درصد از واریانس آسیب‌های اجتماعی را تبیین می‌کند. پس از آن مهارت خودآگاهی، تفکر خلاق، ارتباط بین فردی به ترتیب نقش مهم و معناداری در پیش‌بینی آسیب‌های اجتماعی داشتند و در مجموع این متغیرها ۳۴ درصد از تغییرات آسیب‌های اجتماعی را پیش‌بینی می‌کنند. بنا براین، آگاهی مهارت‌های زندگی نقش مهمی در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی دارد و می‌توان با افزایش آگاهی دانش‌آموزان از این مهارت‌ها نسبت به پیشگیری از آسیب‌ها اقدام کرد.

۶- تعاریف مفاهیم

۶-۱- آسیب اجتماعی

آسیب یا کجروی اجتماعی به هر نوع عمل فردی یا جمعی اطلاق می‌شود که در چارچوب اصول اخلاقی و قواعد عمل جمعی عام رسمی یا غیررسمی جامعه محل فعالیت کنشگران قرار نمی‌گیرد و در نتیجه با منع قانونی و یا قبح اخلاقی و اجتماعی روبرو می‌گردد. به همین دلیل کجروان سعی دارند کجروی‌های خود را از دید ناظران قانون، اخلاق عمومی و نظم اجتماعی پنهان کنند. زیرا در غیر این صورت با تعقیب قانونی، تکثیر اخلاقی و طرد اجتماعی مواجه می‌شوند. در یک تعریف، آسیب اجتماعی به هر نوع عمل فردی یا جمعی اطلاق می‌شود که با چارچوب اصول اخلاقی و قواعد عام جامعه همخوانی نداشته و با منع قانونی یا قبح اخلاقی و اجتماعی روبرو می‌گردد (کوهی، ۱۳۹۲: ۲۹).

۶-۲- کاهش آسیب

اصطلاح کاهش آسیب یا زیان‌کاهی، به سیاست‌ها و برنامه‌های اطلاق می‌شود که به دنبال کاهش خطرات احتمالی آسیب است. (رحیمی پور و مکاران، ۱۳۹۵: ۱۴۲)

۶-۳- فرار از منزل

امروزه فرار از منزل به عنوان یک آسیب اجتماعی، باعث ایجاد نگرانی در اکثر جوامع به خصوص جوامع در حال پیشرفت شده است. عوامل مختلفی از جمله عوامل اقتصادی، اجتماعی و روانشناختی در بروز این پدیده نقش دارند. فرار به عنوان یک پیش‌زمینه مهم برای دیگر رفتارهای خلافکارانه در نظر گرفته شده است. فرار به عنوان یک انحراف، منجر به انحرافات رفتاری دیگر مثل دزدی می‌شود. تخلفاتی که معمولاً در طول دوره فرار انجام می‌شود عبارتند از سیگار کشیدن، مشروب خوردن و تماشای فیلم‌های مبتذل، و به دنبال اینها جرم‌های خشونت‌آمیز، سو مصرف مواد و تخلفات مرتبط با مسایل جنسی. افراد فراری در طول دوره فرار، رفتارهای منحرفانه بیشتری نسبت به زمانهای دیگر انجام می‌دهند و علاوه بر این، خلف‌های آنها در زمانهایی که از خانه فرار می‌کنند جدی‌تر از اوقات دیگر است. بطور کلی می‌توان گفت که فرار به شکل نزدیکی با انحراف و اعمال منحرفانه‌ای مرتبط است که در آن دوره (در زمان فرار) انجام می‌شود و در واقع یک عامل عمده در رفتار منحرفانه نوجوان است.

۶-۴- طلاق

طلاق پدیده‌ای است که تمام معنی اجتماعی و همانند نهاد اجتماعی عمل می‌کند. طلاق یک معلول است، از آن رو که تابع شبکه‌ی پیچیده و به هم پیوسته‌ای از عوامل اجتماعی است. هیچگاه مطالعه آسیب‌شناسی اجتماعی و انحرافات اجتماعی بدون توجه به طلاق امکان‌پذیر نیست. طلاق می‌تواند موجب افزایش آسیب‌های اجتماعی از قبیل اعتیاد، الکلیسم و انحرافات جنسی شود، از سوی دیگر طلاق یکی از عوامل مؤثر در افزایش نرخ خودکشی می‌باشد. طلاق در یک جامعه به مثابه تزلزل اجتماعی و عدم ثبات جامعه است که می‌تواند منجر به کم‌بها شدن خانواده و ارزش‌های خانوادگی در آن جامعه شود. فقدان همسر و تنهایی پس از طلاق موجب می‌شود که اکثر زنان پس از جدایی به ناراحتی‌های روحی و جسمی دچار شوند و همچنان نیازهای عاطفی خود را در شوهر قبلی خود جستجو نمایند. کمبود معاشرت و تفریح به علت مسائل شهرنشینی در کلانشهر، مشکلات عاطفی زن را می‌افزاید. (آزاد، ۲۰۳: ۱۳۷۷)

از پیامدهای منفی طلاق می توان به مواردی همچون ترس از آینده، احساس گناه، احساس تنهایی، مشکلات روحی و جسمی، مشکل دوگانگی نقش، مشکلات اقتصادی، انزوای اجتماعی و اختلال در هویت اجتماعی، کاهش فرصت های ازدواج، ارتکاب به جرم و بزهکاری، کاهش رضایت از زندگی، بعد خانوادگی، تأثیر بر فرزندان، ارتکاب به جرم و بزهکاری، مشکلات زندگی آتی، اختلال در هویت فردی و خانوادگی، احساس گناه و سردرگمی، طرد اجتماعی اعضا خانواده اشاره کرد.

۶-۵- تن فروشی

تن فروشی از مشکلات اجتماعی و در بسیاری از کشورها از جمله ایران بزه (جرم) به شمار می رود؛ از این رو دسترسی به اطلاعات رسمی در این مورد بسیار دشوار و شمار بررسی های انجام شده درباره آن نیز بسیار اندک است. البته این دشواری هرگز به معنای نادیده گرفتن پدیده یا ناممکن بودن شناخت آن نیست؛ زیرا بخشی از سلامت بدنی، روانی و اجتماعی جامعه با وضعیت این گروه از زنان ارتباط دارد. (قهفرخی، ۱۳۹۰)

بر اساس مطالعات دکتر ژاله شادی و سعید مدنی کار پژوهشی در سال ۸۶ انجام داده داند که به ویژگی های افرادی که به این شغل رو آورده اند، پرداخته شد و تحلیلی بر روی آن انجام گردید. کل زنان تن فروش در این تحقیق ۲۸۹ نفر بودند که عمدتاً در خیابان ها پیدا شدند و به مکان خاصی مراجعه نکردیم. با تعدادی از این زنان تن فروش مصاحبه هایی عمیق انجام شده و شاخصه هایی از این پژوهش ارائه می شود. وضعیت اجتماعی - اقتصادی این زنان قبل از تن فروشی بدین شرح بوده است: ۷۶ درصد سابقه فرار از منزل نداشتند، ۲۳ درصد قبل از تن فروشی سابقه مصرف مواد داشتند، ۱۲ درصد سابقه بازداشت یا زندان، ۷ درصد اولین بار به دلیل تهیه مواد به تن فروشی روی آوردند، ۹ درصد اولین تن فروشی با اجبار شوهر انجام شده و ۱۸ درصد توسط اجبار والدین که غالباً پدر بوده، ۷۰ درصد کمتر از ۵ سال است که تن فروشی می کنند که اکثر آنها جوان هستند. پایین بودن میزان تحصیلات و مهارت های شغلی از دیگر وجوه مشترک روسپیان در ایران و دیگر کشورها است، روسپی گری در کلان شهرها و شهرهای توریستی در میان جمعیت تهیدست شهری و مهاجر رواج بیشتری دارد، بیشتر روسپی ها تجاوز و خشونت در هنگام کار را گزارش داده اند. بیشتر روسپی ها دارای اختلال های روانی و به ویژه افسردگی هستند. ۶۰ تا ۷۵ درصد روسپیان تمایل به ترک روسپیگری دارند. این پدیده بیشتر سلامت خود روسپی ها را تهدید می کند و برای سلامت اجتماع کمتر تهدید به شمار می روند. (شادی طلب)

۶-۶- خشونت

خشونت از جمله عوامل مطرح شده در سبب شناسی اختلالات روانی زنان است. خشونت عملی است که با ایجاد قصد درد و جراحت جسمی یا روحی به فرد دیگری انجام شود. یکی از رایج ترین انواع خشونت، خشونت خانوادگی است. در آن خشونت، رفتار خشن یکی از اعضای خانواده (معمولاً مرد) نسبت به اعضای دیگر خانواده (همسر، کودک و سالمند) صورت می گیرد. با توجه به این تعریف خشونت علیه زنان به خشونت فیزیکی، روانی، جنسی و اقتصادی تفکیک می شود. خشونت فیزیکی دامنه ی گسترده ای دارد که از ضرب و شتم تا قتل را در بر می گیرد. خشونت روانی به رفتاری اطلاق شده که در آن بدر رفتاری عاطفی، توهین و تحقیر، سوءظن و منزوی کردن فرد وجود دارد. خشونت اقتصادی به معنای ایجاد فشار و محدودیت مالی و کنترل اموال زن است. خشونت جنسی به شکل تجاوز جنسی و سوء استفاده ی رفتار جنسی نمود می یابد (گلد و استروس، ۱۹۸۸؛ به نقل از خسروی و خاقانی فرد، ۱۳۸۳).

۶-۷- زنان طرد شده از خانواده

بیشترین انگ و تحقیر از آن زنان تن فروش بوده است. زنانی که توسط جامعه بی اعتبار و طرد شده اند، آن ها به حاشیه رانده شده ترین قشر در جامعه هستند و به ندرت به آن ها فرصت حرف زدن و صحبت کردن درباره ی خودشان و تجارب شان از زندگی داده شده است. این زنان از گروه هایی هستند که به شدت در معرض خطر ابتلا به ایدز و اعتیاد بوده و تا حدی می توانند عامل شیوع آن هم باشند. رابطه ی بین اعتیاد و تن فروشی می تواند یک رابطه ی دو سویه باشد. از یک طرف اعتیاد، به علت فقر و نیاز به تامین مواد مخدر باعث تن فروشی می شود و از طرف دیگر ممکن است تن فروشی به دو دلیل باعث اعتیاد شود: مصرف مواد برای مقابله با فشارهای جسمی و روانی که تن فروشان با آن دست به گریبانند، و فراهم آوردن مواد برای مشتریان برای لذت جویی بیشتر آنان. همچنین رفتارهای جنسی پر خطر که در چهارچوب تن فروشی رخ می دهد می تواند عامل مهمی در اشاعه ایدز در بین تن فروشان و به تبع آن در جامعه باشد. با وجود گسترش اعتیاد و ایدز در جامعه و نیز ریسک پذیری و ریسک آفرینی تن فروشان، مطالعات محدودی در ایران روی این موضوع انجام شده است.

۶-۸- اعتیاد

اعتیاد به مواد مخدر یکی از معضلات اصلی جامعه جهانی است. آمار رو به افزایش مصرف مواد مخدر در دنیای کنونی به گونه ای است که یکی از سم شناسان معروف دنیا به نام لودوینگ می گوید: «اگر غذا را مستثنی کنیم، هیچ ماده ای در روی زمین نیست که به اندازه مواد مخدر این چنین آسان وارد زندگی ملت ها شده باشد». [احمدی، ۲۲؛ ۱۳۶۹] مطابق گزارشات آماری، مصرف

مواد مخدر در ایران نیز روندی افزایش دارد و در میان انواع ناهنجاری‌ها، آسیب‌زاترین و گسترده‌ترین معضلات است. اینک پدیده اعتیاد در میان زنان نیز همچون عارضه‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی مطرح می‌باشد و دارای ابعاد پیچیده و چندگانه‌ای است؛ بدین جهت بررسی‌های جامعه‌شناختی، روانشناختی، اقتصادی... در راستای شناسایی علل و عوامل این معضل و یافتن راهکارهای مؤثر جهت پیشگیری، مقابله و درمان ضروری است.

۶-۹- تعریف اعتیاد

اعتیاد در لغت به معنای عادت کردن و یا خوی کردن به چیزی است. [اورنگ، ۱۳۶۷: ۵۴] سازمان ملل متحد (۱۹۵۰) اعتیاد را این گونه تعریف کرده است: اعتیاد، مسمومیت حاد یا مزمنی است که برای شخص یا اجتماع زیان‌بخش می‌باشد و از طریق استعمال داروی طبیعی یا صنعتی ایجاد می‌شود.

اعتیاد به خودی خود بیماری مزمن و پیچیده‌ای است که به عوامل مختلفی بستگی دارد و البته جامعه پیچیده زنان نیز اگر به آن مبتلا شوند پیچیدگی آن دو چندان می‌شود. به دلیل نقش‌هایی که زنان در طول زندگی خود دارند و پیچیدگی بیشتر این نقش‌ها از مردان، هر عاملی از جمله اعتیاد در این جامعه اهمیت ویژه‌ای دارد و گرفتاری‌ها و معضلات این جامعه را بیشتر می‌کند.

دلیل نقش زنان در شبکه خانواده و جامعه آسیب‌های اعتیاد آنان نیز علاوه بر آسیب‌های فردی که به سلامت خود فرد می‌رسد آسیب‌هایی است که به جامعه و خانواده می‌رسد. اعتیاد در زنان از جهت علل ایجاد آن و شیوع و سیر بیماری پاسخ به درمان با مردان اختلافات بارزی دارند و البته اعتیاد در زنان برای خود فرد معتاد مخرب‌تر از اعتیاد در مردان است. از نظر آماری واقعیت موجود اعتیاد زنان بیشتر از آمارهای است که اعلام می‌شود زیرا که اعتیاد زنان معمولاً دیده نمی‌شود و آنان بیشتر سعی در پنهان کردن این بیماری دارند مگر در شرایط پیشرفته بیماری و وضعیت وخیم که به مراکز کاهش آسیب و شلترها (سرپناه) مراجعه کنند و البته اعتیاد زنان در جامعه ما یک واقعیت ناخوشودنی است که اغلب خانواده‌ها سعی می‌کنند آن را کتمان کنند و در صورت اینکه اطرافیان موضوع را بفهمند خانواده‌های زنان معتاد آنان را طرد می‌کنند و یا همسرانشان آنان را طلاق می‌دهند و آسیب‌های آنان به خود و جامعه از این مرحله بیشتر بارز می‌شود و آنان با توجه به عدم درآمد کافی برای بدست آوردن مواد مخدر مورد احتیاج خود براهتی مورد سوء استفاده قرار می‌گیرند و یا کارهای ضد اخلاقی انجام می‌دهند که در این مرحله افزایش تخریب آنان را خواهیم دید و برگشت پذیری آنان به زندگی سالم سخت‌تر و کمتر می‌شود.

۶-۱۰- سرقت

طور کلی سرقت و دزدی هم از لحاظ عرفی و هم از لحاظ قانونی به عنوان یک آسیب جدی محسوب می‌شوند. هر چند عوامل متعددی در بروز این مشکل شناخته شده‌اند، مثل فقر و بیکاری، اعتیاد و شیوه‌های تربیتی، اما باید توجه داشت مبانی شخصیت اهمیت ویژه در ارتکاب دزدی دارند. این افراد معمولاً از لحاظ رشد اخلاقی در سطح خیلی پایین و ضعیف هستند و بطور کلی ثبات و استواری و قدرت تحلیل و تفکر درباره پیامدهای رفتار خود را به قدر کافی ندارند. در مباحث مربوط به علل زردی به علل تربیتی تأکید فراوان می‌شود. الگوهای رفتاری خود والدین، واکنش‌های آنها درباره دزدیهای کوچک دوران کودکی، مسأله پول توجیهی و کمک به شناخت مسأله مالکیت در دوره کودکی در ارتباط نزدیک با رفتارهای دزدی بزرگسالی و نوجوانی دارند.

۶-۱۱- درگیری‌های خیابانی

واقعه یا واکنشی است اغلب هیجانی که فرد در مواقع عصبانیت از خود نشان می‌دهد و غالباً موجب توهین، فحاشی؛ ضرب و شتم و مسمومیت می‌شود. خشونت خیابانی استفاده از نیروی فیزیکی توسط فرد یا افرادی در مکان‌های عمومی است. تقریباً یک سوم این جرایم در خیابان و محیط‌های باز صورت می‌گیرد و اشکال مختلفی دارند، از جمله سرقت (با یا بدون آسیب)، مزاحمت نوامیس، زورگیری، نزاع سطحی منجر به ضرب و جرح، تهدید با انواع سلاح سرد، قتل، تجاوز و ۴.

۶-۱۲- اختلالات روحی روانی

مروزه مباحث مربوط به سلامت زنان در اولویت مباحث گوناگون جنسیتی قرار گرفته است. اگر چه زنان در مقایسه با مردان عمر طولانی‌تری دارند، اما بیش از مردان در معرض مشکلات مربوط به سلامت روان قرار می‌گیرند. خطر پذیری مردان و زنان در برابر مسائل بهداشت جسمانی و روانی تحت تأثیر عوامل پیچیده و چندگانه‌ی زیستی، روانی و اجتماعی است و به دلیل تعامل و کنش متقابل و پیچیده‌ی این عوامل بهداشت روانی زنان در مقایسه با مردان به لحاظ شیوع در اختلال‌هایی چون افسردگی، اضطراب و استرس و نیز سیر و شروع مشکلات متفاوت است (سهرابی و همکاران، ۱۳۹۰).

۶-۱۳- خیانت

روابط فرازنشویی به عنوان یک تهدید روانی، جسمانی و اجتماعی، میتواند خانواده را در معرض فروپاشی قرار دهد. البته همهی روابط فرازنشویی نیز آشکار نمیشوند و یا لزوماً به طلاق منجر نمیشود. براساس نظریهی روابط فردی، هر شخصی میراث روانی منحصر به فرد خود را وارد روابط زنشویی و تبادلات خود با همسرش میکند.

خیانت در زندگی زنشویی مسئله مهمی است که در جوامع امروزی زیاد شده است و بنیان خانواده ها را متزلزل ساخته است. خیانت معمولاً زمانی در زندگی زنشویی بوجود می آید که خانمی فکر کند شوهرش به او اهمیتی نمی دهد و برایش ارزش قائل نیست در دنیا تقریباً مقدار آقایی که به خانمشان خیانت میکنند از خانمها زیادت است ولی پژوهشهای جدید نشان داد که در این سالها تعداد خانمهای خیانتکار زیادت شده است. (دشت بزرگی)

دلایل خیانت زنان عبارتند از: انتقام جویی، بی تفاوتی همسر، احساس ناامنی و خلأ عاطفی، بازگشت به گذشته، رابطه یکنواخت، ترس از خیانت شوهر، روابط زنشویی سرد و نبود نقاط مشترک و ...

۶-۱۴- خودکشی

خودکشی هر چند در وهله اول یک مشکل فردی به شمار می رود ولی از آنجایی که فرد در اجتماع زندگی می کند و تأثیرات متقابلی همواره بین آنها برقرار است، به عنوان یک معضل اجتماعی مورد بررسی قرار می گیرد. آمار خودکشی معمولاً با سایر جرایم و آسیبها ارتباط پیدا می کند، بطوری که در میان گروه های مبتلا به اعتیاد خودکشی بیشتر دیده می شود. همچنین در آسیبهای مربوط به انحرافات جسمانی بویژه در میان قربانیان این انحراف خودکشی پدیده شایعی است. در میان بیماران روانی بویژه افسردگیهای شدید نیز اغلب خودکشی مسأله قابل توجهی است.

۷-۷- مروری بر برخی نظریه های حوزه آسیب شناسی

چارچوب نظری آسیب شناسی اجتماعی مطالعه و ریشه یابی بی نظمی ها و آسیب هایی نظیر جرم، اعتیاد، فقر، خودکشی، طلاق و غیره با علل و شیوه های شکل گیری و درمان آنها همراه است. در ادامه به بیان نظریه های برخی از آسیب های اجتماعی می پردازیم:

۷-۱- نظریه های فشار

سؤال اصلی نظریه فشار این است که چرا مردم کج رفتاری میکنند؟ پاسخ کلی این نظریه آن است که عواملی در جامعه وجود دارند که برخی مردم را تحت فشار قرار میدهند و آنان را به کج رفتاری مجبور می کنند نظریه آنومی مرتن، نظریه ناکامی منزلتی کوهن و نظریه فشار آگنیو جزء نظریه های فشارند.

۷-۲- نظریه ناکامی منزلتی

کوهن کوهن مدعی است که فرزندان طبقات فرودست، که مثل دیگر همسالان خود از طبقات متوسط به مدرسه میروند و در آنجا با ارزش های طبقات متوسط آشنا و طالب منزلت های اجتماعی مقبول (و هواخواه اهداف مشروع اجتماعی موردنظر مرتن) می شوند، در رقابت با همکلاسبان طبقات بالاتر خود درمی مانند، ناکام و تحقیر می شوند و می بازنداز نگاه کوهن، ناهمسازی اهداف و ابزار موردنظر مرتن به خودی خود به کج رفتاری نخواهد یو ناکام منزلتی ۳ انجام آید، مگر اینکه متغیر مداخله گری چون سرخوردگی به معادله اضافه ۴ شود. (ستوده، ۱۳۷۹: ۵۵)

۷-۳- تئوری آنومی (Anomy)

از دیدگاه جامعه شناسان، آنومی به مفهوم فقدان اجماع در مورد اهداف اجتماعی، انتظارات جمعی و الگوی رفتار برای اعضا جامعه است. این حالت منجر به محو و غیبت تدریجی آنوریتیه و ضابطه اخلاقی می شود و جامعه کنترل اجتماعی خود را از دست می دهد. هنگامی که جامعه در حال گذار و دگرگونی است، بسیاری از انسانها دچار سرگردانی می شوند و قواعد و ارزشهای جامعه، برای آنها بی اهمیت و کم ارزش می شود. از سوی دیگر ارزشهای جدید و منطبق با شرایط نیز، هنوز در جامعه جا نیفتاده است. در واقع جامعه دو ساخت دارد. در این جامعه برخی از ساخت کهن و برخی از ساخت نوین تبعیت می کنند. (ساروخانی، ۱۳۷۶: ص ۱۲۸) از هم پاشیدگی هنجارها و آنومی، وضعیتی را ایجاد می کند که آرزوهای بی حد و حصر ایجاد می شود و از آنجا که طبعاً این آرزوهای بی حد نمی توانند ارضا شوند، در نتیجه وضعیت نارضایتی اجتماعی پدید می آید که در جریان اقدامات منفی اجتماعی نظیر طلاق، خودکشی و غیره ظاهر می شود، که از نظر آماری قابل سنجش است. (رفیع پور ۱۳۷۸، ص ۱۸)

۷-۴- نظریه فشار جامعه شناختی روانشناختی آگنیو

دو مشخصه برای این نظریه برشمرد: نخست، نظریه فشار می گوید که کجروی هنگامی رخ میدهد که افراد نمیتوانند آنچه را میخواهند از طریق مجاری مشروع به دست آورند. دومین مشخصه نظریه فشار نیز این است که خواسته های برآورده

نشده، فشاری بر فرد در جهت کجروی وارد می‌کند. به نظر آگنیو، بزهکاری ممکن است روشی برای کاهش فشار باشد؛ یعنی برای دستیابی به اهداف دارای ارزش مثبت، برای حفظ یا تقویت محرک‌های مثبت یا برای پایان بخشیدن یا فرار از محرک‌های منفی.

نظریه کنترل اجتماعی گاتفردسون و هیرشی علت هم‌نواپی افراد با هنجارهای اجتماعی را پیوندهای اجتماعی آنها دانسته است. او مدعی است که پیوند میان فرد و جامعه مهمترین علت هم‌نواپی و ضعف این پیوند یا نبود آن موجب کجرفتاری است (سراجزاده، ۱۳۸۶: ۸۵)؛ هیرشی علت اصلی آسیب‌پذیری و کنش‌های کجروانه افراد را پیوندهای اجتماعی و خودکنترلی پایینی می‌داند.

۷-۵- انزوای اجتماعی

دو برداشت از مفهوم انزوای اجتماعی تشخیص داده شده است. درحالی‌که برخی از نویسندگان بر عنصر ذهنی تأکید میکنند، برخی دیگر عنصر عینی و رابط‌های را مهم میدانند. در ادامه به شرح این دو برداشت پرداخته میشود. از دیدگاه سیمین انزوای اجتماعی واقعیتی است فکری که در آن فرد عدم تعلق و انفصال کاملی را با ارزش‌های مرسوم جامعه احساس می‌کند. همچنین، کوهن اعتقاد دارد که انزوای اجتماعی معادل بیگانگی فرهنگی است و نشان می‌دهد که ایده و عقاید افراد درباره موضوعات مهم چقدر با دیگران (دوستان، خویشاوندان، هموطنان و...) تفاوت دارد. در مقابل، یوریک معتقد است انزوای اجتماعی به معنای فقدان پیوندهای اجتماعی شبکه‌های اجتماعی تأکید می‌کنند. (چلی، ۱۳۹۰: ۱۲) در ادامه جدولی برای انواع آسیب‌های اجتماعی به همراه ارائه روش‌های آموزش کاهش آسیب به زنان آسیب دیده ارائه می‌شود:

جدول شماره یک انواع آسیب‌های اجتماعی به همراه ارائه روش‌های آموزش کاهش آسیب به زنان آسیب دیده اجتماعی

دسته بندی آسیب اجتماعی	پیشنهاد‌های آموزشی
طلاق	آموزش گذشت برای سازگاری زنان، آموزش رفتارهای سالم جنسی بر بدکارکردی جنسی زنان، برنامه آموزشی حل مساله، تنش زدایی تدریجی، آموزش مدیریت نقش به زنان برای رفع مشکلات دوگانگی یا چندگانگی نقش‌ها، آموزش‌های مهارتی، اجتماعی شدن، تنش زدایی تدریجی، آموزش مهارت‌های زندگی (شامل مهارت‌های ده‌گانه)، آموزش‌های مهارت‌های فنی و حرفه‌ای
آسیب تن فروشی	آشنایی با شکل و عملکرد دستگاه تناسلی آشنایی با رفتارهای جنسی هویت جنسی - نقش جنسی - تمایلات جنسی - گرایش جنسی آشنایی با انواع بیماری‌های آمیزشی، علائم و عوارض آن آشنایی با عالم ابتلا به بیماری‌های منتقله از راه جنسی آشنایی با راه‌های پیشگیری از ابتلاء به بیماری‌های منتقله از راه جنسی آشنایی با راهکارهای پیشگیری از ارتکاب به رفتارهای پرخطر جنسی آشنایی با مضرات و پیامدهای رابطه جنسی خارج از ازدواج آشنایی با مضرات رابطه جنسی دهانی آشنایی با مضرات رابطه جنسی مقعدی آشنایی با مضرات روانی تن فروشی تنش زدایی تدریجی، آموزش مهارت‌های زندگی (شامل مهارت‌های ده‌گانه)، آموزش‌های مهارت‌های فنی و حرفه‌ای
زنان طرد شده از خانواده و انگ خورده	آموزش‌های سازگاری و همسویی، آموزش خانواده‌اش جهت جلوگیری از روند انگ زدن‌های احتمالی، مهارت‌های زندگی، کنترل خشم، تنش زدایی تدریجی، آموزش مهارت‌های زندگی (شامل مهارت‌های ده‌گانه) آموزش تنظیم عاطفه، آموزش کاهش اختلالات شخصیتی، آموزش‌های مهارت‌های فنی و حرفه‌ای
فرار از خانه	بخشی از پیشنهادها جهت پیشگیری از فرار دختران معطوف به وزارت آموزش و پرورش می‌باشد؛ -تهیه و نمایش فیلم‌های آموزشی درباره اثرات انواع روش‌های نادرست تربیتی (از جمله محدودیت زیاد، آزادی زیاد، فاصله عاطفی، فاصله اطلاعاتی، ...). فقط برای اطلاع والدین؛ -تقویت ارتباط میان والدین دانش‌آموزان با مربیان و عدم واگذاری مسئولیت تربیت فرزندان به مدرسه یا خانواده به تنهایی؛ -تقویت مراکز مشاوره‌ای مفید و کارآمد در مدارس یا تمام مناطق آموزش و پرورش استانها و شهرستانها؛ -اجبار در انجام تست روانکاو و سلامت‌سنجی روحی و روانی از تمام دانش‌آموزان و تشخیص و شناسایی کودکان مستعد فرار از لحاظ ویژگی‌های روحی و خانوادگی و الزام مراقبت‌های روانکاو از آنها؛ -بها دادن به مسئله ترک تحصیل دانش‌آموزان یا فرار آنها از مدرسه و ضرورت ارتباط با خانواده‌های این دختران؛ -آموزش به خانواده جهت اطلاع زود هنگام فرار دختران به پلیس و نوع همکاری آنان، جهت شناسایی هر چه سریعتر و

دسته بندی آسیب اجتماعی	پیشنهاد های آموزشی
	مقابله با خطرات ناشی از فرار، تنش زدایی تدریجی، آموزش مهارت های زندگی (شامل مهارت های ده گانه)، آموزش های مهارت های فنی و حرفه ای
سرقت	آموزش تنظیم عاطفه، آموزش کاهش اختلالات شخصیتی، آموزش های مهارت های فنی و حرفه ای توانمندسازی اقتصادی خانواده زندانیان از طریق آموزش مهارت های فنی- حرفه ای، آموزش های مهارتی موجب افزایش اعتماد به نفس و آگاه سازی زنان از توانایی های بالقوه شان است. این آموزش ها بر کنترل رفتارهای انحرافی تاثیر دارد. تنش زدایی تدریجی، آموزش مهارت های زندگی (شامل مهارت های ده گانه)
خودکشی	آموزش مهارت های زندگی (شامل مهارت های ده گانه)، آموزش تنظیم عاطفه، آموزش کاهش اختلالات شخصیتی، آموزش های مهارت های فنی و حرفه ای
خشونت علیه زنان	خشونت ها از لحاظ انواع نیز ۴ دسته روانی، جسمانی، جنسی و مالی تقسیم می شود. خشونت از لحاظ عامل خشونت به خانگی و بیرون از خانه تقسیم می شود. (محمدمدی و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۱۹). در جهت آگاهی بخشی و ارتقاء فرهنگ آموزش حقوقی به زنان (آموزش ها باید طوری باشد که تحریک کننده نباشد). تنش زدایی تدریجی، آموزش مهارت های زندگی (شامل مهارت های ده گانه)
فرار دختران	برای پیشگیری از درگیر شدن دختران در آسیب های اجتماعی، آموزش ها باید از دوران کودکی آغاز شود. در این راستا حضور مددکار اجتماعی در مدارس می تواند تا حد زیادی کمک کننده باشد؛ مددکار اجتماعی برای حل مشکلات باید خانواده و کودک را در کنار هم ببیند. اگر کودکی، منزوی، گوشه گیر و پرخاشگر است و در خانه مورد آسیب قرار می گیرد، باید در همان مقطع سنی و از طریق مدرسه مورد توجه، درمان و مشاوره قرار گیرد. آموزش والدین، آموزش رفع تبعیض والدین، آموزش توانایی نه گفتن به برخی همسالان، تنش زدایی تدریجی، آموزش مهارت های زندگی (شامل مهارت های ده گانه)، آموزش های مهارت های فنی و حرفه ای
اعتیاد	درمان اعتیاد با مشاوره تلفنی میسر نیست؛ در گام نخست می توان از مشاوره تلفنی برای درمان اعتیاد بهره برد اما نمی توان از این طریق به طور مثال به قطع سوء مصرف شیشه کمک کرد؛ چراکه فرد مصرف کننده حداقل باید ۶ تا ۱۲ ماه هر هفته برای ترک مراجعه کند و راهکارهایی بیاموزد تا دوباره مصرف را آغاز نکند. نقش آموزش مهارت ها به فرزندان برای کاهش آسیب های اجتماعی مهم است و بی مهارتی افراد آسیب های فراوانی را ایجاد می کند؛ به طور مثال فرزندان شیوه های همسری را نمی آموزند و با آمار بالای طلاق مواجه هستیم. تنش زدایی تدریجی، آموزش مهارت های زندگی (شامل مهارت های ده گانه)، آموزش های مهارت های فنی و حرفه ای
خیانت	آموزش ارزشهای اخلاقی، آموزش تنظیم عاطفه، آموزش کاهش اختلالات شخصیتی اهمیت اخلاقی و تزکیه نفس در سلامت انسانها و جوامع مختلف و نجات آنها از مشکلات و مفاسد اجتماعی و تهاجمات فرهنگی بر کسی پوشیده نیست. به زن ها استفاده صحیح از حقوقشان را آموزش بدهیم. روان درمانی شناختی (دشت بزرگی، ۱۳۹۶: ۷۳) آموزش جلوگیری از مشکلات اجتماعی برای زنان و دختران تنش زدایی تدریجی، آموزش مهارت های زندگی (شامل مهارت های ده گانه) زوج درمانی، آموزش های مهارت های فنی و حرفه ای
درگیری های خیابانی	تنش زدایی تدریجی، آموزش مهارت های زندگی (شامل مهارت های ده گانه)، آموزش ارزشهای اخلاقی، آموزش تنظیم عاطفه، آموزش کاهش اختلالات شخصیتی، آموزش های مهارت های فنی و حرفه ای
اختلالات روانی	تنش زدایی تدریجی، آموزش مهارت های زندگی (شامل مهارت های ده گانه)، آموزش ارزشهای اخلاقی، آموزش تنظیم عاطفه، آموزش کاهش اختلالات شخصیتی، آموزش های مهارت های فنی و حرفه ای

نتیجه گیری

آسیب اجتماعی، نوعی بی نظمی است که چالشی برای ارزش های محوری جامعه است و در بستر جامعه و متأثر از نابرابری های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی، به مسائلی نظیر بیکاری، تکدی گری، فقر، طلاق، اعتیاد، خودکشی و... منجر می شود. بنا به نظر بسیاری از کارشناسان این حوزه، زنان تحت تأثیر مشکل ها، بیش ترین قربانیان آسیب های اجتماعی هستند. بر اساس مطالعات انجام شده و بررسی های صورت گرفته و تدوین جداول روش های آموزش کاهش آسیب اجتماعی به زنان آسیب دیده پیشنهادهایی به شرح زیر ارائه می شود:

توانمندسازی زنان آسیب دیده اجتماعی بر مبنای آموزش بسیار مهم است. توانمند سازی تلاشی است تا افراد خانواده ها، گروه ها یا جوامع بتوانند قدرت به دست آورند (کیمیایی، ۱۳۹۰: ۶۸). آموزش و آگاهی زنان از اهداف توسعه هزاره و توانمندی آن ها برای مشارکت فعالانه در عرصه های اجتماع، نقش مهمی در استفاده از سرمایه ارزشمند جوانان به ویژه دختران در جهت توسعه کشور و تحقق اهداف آرمانی و عدالت خواهانه سازمان ملل خواهد داشت. نخستین گام در جهت بهره گیری از مشارکت فعالانه زنان در برنامه ریزی توسعه، ایجاد آگاهی و اطلاع رسانی درباره اهمیت گذاری از وضعیت موجود و ضرورت نیاز برای تغییر است.

مرحله بعد، توانمند سازی و ایجاد ظرفیت در زنان است. چنان چه با بهبود مهارت ها و توسعه میانی شناختی بانوان در جهت پذیرش ضرورت نیاز به تغییر همراه شود به مشارکت فعالانه آن ها منجر خواهد شد. چهار فرایند توانمند سازی در انجام توانمندسازی زنان نقش بسزایی دارد. شامل:

- رشد خود
- کار آمدی
- کاهش خود سرزنی
- قبول مسئولیت برای تغییر و تشکیل گروه
- خود آگاهی نقادانه
- استفاده از ظرفیت سمن ها و نهادهای مردمی در کاهش آسیب های اجتماعی بسیار موثر است.
- جامعه پذیری زنان آسیب دیده باشد

ایجاد شهرک های توانبخشی^۱: بازگشت به زندگی عادی برای زنانی که از طریق آسیب امرار معاش می کنند، بسیار سخت تر از بازگشت به زندگی زنان صرفا بزهکار است. ایجاد شهرک های توانبخشی زنان آسیب دیده نیز از بسیاری جهات مناسب است. البته نقش نهادهای مدنی را در این شهرک ها مناسب تعریف کرد و از ظرفیت های آنها استفاده کرد. نهادهای مدنی می توانند با ایجاد کمپن هایی همچون «بازآفرینی اجتماعی» ساماندهی زنان آسیب دیده را به مراتب بهتر و کم خسارت تر از دولت انجام دهند. باید دانست که بهره‌وری اجتماعی این نهادها یعنی اثر بخشی و کارآمدی شان سرمایه اجتماعی محسوب می شود. مهم ترین مشکل روانشناختی زنان آسیب دیده ترس آنهاست و ترس از مجازات یکی از پر رنگ ترین این ترس هاست، همین ترس مانع شکل گیری اعتماد میان آنها و نهادهای دولتی می شود. در حالی که نهادهای مدنی می توانند اعتماد زنان آسیب دیده را بهتر جلب کنند. این نهادها به شرطی که خود به شکل مناسب در جغرافیای آسیب ساماندهی و توزیع شوند، می توانند آسیب های اجتماعی را به شکل محله محور رصد کرده و با ایجاد کمپها و کمپن ها این آسیب ها را با حمایت دولت مدیریت کنند.

۱- برای امن کردن محیط اجتماعی زنان آسیب دیده مدتی است صحبت از ایجاد شهرک های توانبخشی زنان آسیب دیده مطرح می شود. این طرح که به تازگی در جلسه کارگروه تخصصی زنان و خانواده استانداری تهران مطرح شده، قصد دارد با ارائه برنامه های هدفمند آموزشی، الگویی مطلوب برای ساماندهی زنان آسیب دیده ایجاد کند. این طرح موافقان و مخالفان بسیار دارد. عده ای معتقدند ایجاد این شهرک ها مفهومی جز ایزوله کردن آسیب های اجتماعی ندارد. این شهرک های آسیب، زنان آسیب دیده را کنترل می کند، اما باعث بازگشت آنها به زندگی عادی نمی شود. به باور برخی فعالان در حوزه اجتماعی قرار گرفتن زنان آسیب دیده در مراکز شبه خانواده، یعنی مراکز نگهداری کودکان بد سرپرست و افراد آسیب دیده نتیجه بهتری دارد.

منابع

- کیمیایی، سید علی، شیوه های توانمند سازی زنان سرپرست خانوار، مجله رفاه اجتماعی، شماره ۴۰، ۱۳۹۰
- پور عزت، علی اصغر، نقش زنان در فقر زدایی بر اساس اهداف توسعه هزاره سازمان ملل، ۱۳۸۹
- آزاد ارمکی، تقی، بررسی مسائل اجتماعی، نشر جهاد دانشگاهی، ۱۳۷۷، ص ۲۰۳.
- محمدی گوهر، امیرعلی اکبری صدیقه*، رمضان خانی علی، علوی مجد حمید بررسی وضعیت بهداشت باروری زنان خوشونت دیده مراجعه کننده به مراکز کاهش آسیب شهر تهران در سال ۱۳۸۹ نشریه: پژوهنده شماره: آذر و دی ۱۳۹۰، دوره ۱۶، شماره ۵ (پی در پی ۸۳)؛ صفحه ۲۱۹ تا صفحه ۲۲۵.
- دشت بزرگی زهرا تاثیر مداخله مبتنی بر شفقت خود بر احساس تنهایی و تنظیم هیجانی زنان آسیب دیده از خیانت زناشویی نشریه: دانش و پژوهش در روان شناسی کاربردی شماره: زمستان ۱۳۹۶، دوره ۱۸، شماره ۴ (پیاپی ۷۰)؛ صفحه ۷۲ تا صفحه ۷۹.
- پاکیزه علی مقایسه اختلالات شخصیت در زنان آسیب دیده اجتماعی با زنان عادی استان بوشهر اصل مقاله نشریه: شخصیت و تفاوت های فردی شماره: تابستان ۱۳۹۱، دوره ۱، شماره ۱؛ صفحه ۷۹ تا صفحه ۹۷.
- فرزادفر منیر، مولوی حسین، آتش پور سید حمید تاثیر آموزش شادمانی به شیوه فوردایس بر کاهش افسردگی زنان بی سرپرست شهر اصفهان نشریه: دانش و پژوهش در روان شناسی کاربردی شماره: زمستان ۱۳۸۵، دوره ۸، شماره ۳۰؛ صفحه ۳۹ تا صفحه ۵۰.
- مساواتی، مجید، آسیب شناسی اجتماعی ایران، جامعه شناسی انحرافات، انتشارات نوبل (تبریز)، ۱۳۷۴، ص ۲۸۱.
- رفیع پور، فرامرزی، انومی یا آشفتگی اجتماعی، انتشارات سروش، ۱۳۷۸، ص ۱۸.
- ساروخانی، باقر، طلاق - پژوهشی در شناخت واقعیت و عوامل آن، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۶، ص ۱۵۷.
- سوزان فوروارد، مردان زن ستیز، ترجمه شیما نعمت الهی، انتشارات خجسته، ۱۳۷۷، ص ۳۳۵ و ص ۳۴۰.
- تایبر، بچه های طلاق، ترجمه توران دخت تمدن، انتشارات روشنفکران، ۱۳۶۹، ص ۱۰۶.
- فرجاد، محمد حسین، آسیب شناسی اجتماعی و ستیزه های خانوادگی و طلاق، نشر منصور، ۱۳۷۲، ص ۱۵۳ تا ص ۱۶۳.
- حسینی، بیرجندی، سید مهدی، مشاوره ازدواج، انتشارات آوای نور، ۱۳۷۷، ص ۲۶۴.
- ویلیام، جی، گود، خانواده و جامعه، ویدا ناصحی، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۵۲، ص ۲۶۵.
- عبدی، عباس، گودرزی، محسن، تحولات فرهنگی در ایران، انتشارات سروش، ۱۳۷۸، صص ۱۶۴-۱۶۳.
- حسینی، بیرجندی، سید مهدی، مشاوره ازدواج، انتشارات آوای نور، ۱۳۷۷، ص ۲۶۴.
- آتش پور، سید حمید، اثرات روانی - اجتماعی طلاق، مجله بهداشت جهان، سال یازدهم (۱۳۷۵)، شماره دوم، ص ۴۶.
- دکتر آزاد، تقی، بررسی مسائل اجتماعی، نشر جهاد دانشگاهی، ۱۳۷۷، ص ۲۰۳.
- چلبی، مسعود، ۱۳۹۰، تحلیل اجتماعی در فضای کنش، تهران: نی.
- ستوده، هدایت الله (۱۳۷۹)، آسیب شناسی اجتماعی جامعه شناسی انحرافات اجتماعی، تهران: آوای نور.
- سراجزاده، سید حسین؛ فیضی، ایرج (۱۳۸۶). عوامل اجتماعی مؤثر بر مصرف مشروبات الکلی در بین دانشجویان «، نامه علوم اجتماعی، شماره پیاپی ۳۱، ص ۱۰۲-۸۱.
- صدیق سروسرستانی، رحمت الله (۱۳۸۷)، آسیب شناسی اجتماعی، جامعه شناسی انحرافات، تهران: سمت.
- مدنی قهفرخی سعید وضعیت تن فروشی در ایران همایش سالانه انجمن علمی روانپزشکان ایران، انجمن علمی روانشناسان، دوره ۲۸، ۱۳۹۰
- شادی طلب، علل تن فروشی و فحشا در ایران چیست؟ بر گرفته از پایگاه خبری تحلیلی انتخاب
- احمدی، سید احمد: «روان شناسی نوجوانان و جوانان»، انتشارات رودکی، ۱۳۶۹.
- اورنگ، جمیله: «پژوهشی درباره اعتیاد»، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۷.
- خسروی، زهره. خاقانی فرد، میترا. (۱۳۸۳). بررسی رابطه همسر آزاری با تمایل به افکار خودکشی و آسیب رسانی به همسر. مطالعات زنان، ۲(۶)، ۹۹-۱۱۳.
- سهرابی، فرامرزی، دارینی، مهرنوش. داوودی، حسین. (۱۳۹۰). اثربخشی روش آموزش ایمن سازی در مقابل استرس بر کاهش استرس، اضطراب و افسردگی زنان شاغل. مطالعات روانشناسی بالینی، شماره ۵، ۲۹-۵۰.
- زهره خسروی، فاطمه شاهی صدرآبادی زنان و آسیب های روانی برگرفته از پرتال امام خمینی